

Можна виділити ще один цікавий факт, судячи з усього матеріалу село Велика Знам'янка було заселене раніше ніж смт. Кам'янка-Дніпровська (тоді Мала Знам'янка). Як розповідають працівники музею, їх завжди питають, чому село таке довге. Проаналізувавши дані матеріали можна зробити висновок, що при заселенні всі старообрядці хотіли жити ближче до плавнів, тому вони селилися уздовж берега, а коли село почало зростати вишир, то його зрівняли з першою вулицею. Ця перша вулиця тоді називалась Червоною (а нині Леніна).

Природні умови сприяли розвитку скотарства та рибальства, однак у після формений період основним заняттям населення стало хліборобство, садівництво, городництво та виноградарство. Селяни орендували у Рогачицькій економії поміщицьку землю, відбуваючи панщину – так звану місячину, а також «світські» повинності, платили казенний податок – 56 копійок з ревізької душі. Оскільки такі податки для багатьох становили пересічно 12 карбованців 50 копійок з селянина.

Особливо тяжким було становище бідноти, яка хоч і користувалась земельними наділами, але не мала ні тягла, ні інвентарю та змушена була повністю або частково здавати свої наділи в оренду заможним селянам і йти в найми.

Таким чином, заселення села Велика Знам'янка відбулося у 1786 році. Основну масу переселенців склали старообрядці з с. Знам'янка Кіровоградської області у 1786 році. Вони були вихідцями з Молдавії, Румунії. Переселив їх сюди князь Г. Потьомкін, у якого було завдання заселити край, який відійшов Російській імперії. Розглянули умови переселення та подальший розвиток села.

Перспектива подальших досліджень у даному напрямку буде доцільною для встановлення загальної картини регіону. На даному етапі розвитку науки, усної історії, проводяться етнографічні експедиції, збираються щоденники, мемуари та інше, які можуть допомогти знайти унікальні свідчення та матеріали. Сучасна наука звертає більшу увагу на дослідження простого селянина, намагаються якомога більше дослідити цю інформацію з уст пересічного громадянина окремо від документальних матеріалів.

Джерела та література

1. Грязнов И. Год основания: [К 170-летию Каменки-Днепровской] // Знамя коммунизма. – 1956. – 19 декабря.
2. Історія міст і сіл УРСР. Запорізька область. – К., 1970.
3. Зетченко А. К 200-летию Каменки-Днепровской. Путь борьбы // Знамя труда. – 1985. – 21 декабря.
4. Зетченко А. Край мой – гордость моя. Каменка Днепровская: страница истории // Знамя труда. – 1980. – 25 октября.
5. Макидонов А.В. К светской и церковной истории Новоросии (XVIII-XIX вв.). – Запорожье, 2004.
6. Памяти нашего прошлого // Знамя труда. – 1998. – 6 мая.

Максимчук Н. Г. Заселение старообрядцами села Большая Знаменка

В статье освещается заселение села Большая Знаменка, которое началось в 1786 году. Основную массу переселенцев составили старообрядцы из с. Знаменка (современной Кировоградской области). Переселил их сюда князь Г. Потемкин, у которого было задание заселить край, отошедший к Российской империи. Рассматриваются условия переселения и дальнейшее развитие села.

Ключевые слова: Большая Знаменка, заселение, Г. Потемкин, старообрядцы

Maksymchuk N. G. Colonization of Velyka Znamyanka village by the Old Believers

In this article it is reported that the setting of village Velyka Znamyanka took place in 1786. It is informed that basic mass of migrants was старообрядцы from s. Znamyanka of Kirovogradskaya region in 1786. They were migrants from Moldavia, Romania. The prince H. Potemkin transmigrated them here because he had had the task to populate this place which was taken by Russian empire. It is concluded that старообрядцы transmigrated three times while the best area for their dwelling was found.

Key words: Velyka Znamyanka, colonization, G.Potyomkin, Old Believers

УДК 94:37(477.64)“17/18”

О. А. Бондарчук

РОЗВИТОК ОСВІТИ В ЗАПОРІЗЬКОМУ КРАЇ (КІНЕЦЬ XVIII – XIX СТОЛІТТЯ)

Пропонована стаття являє собою ретроспективний огляд та аналіз розвитку освіти в Запорізькому краї залежно від історичних каталізаторів. У роботі характеризується суттєвий внесок у становлення освіти визначних постатей періоду кінця XVIII-XIX ст. Проаналізовані загальні статті Статуту навчальних закладів Російської імперії та їх вплив на специфіку освіти в Олександрівському повіті.

Ключові слова: гімназія, грамота, губернія, земство, наука, освіта, пансіонат, повіт, реформи, статут, церковний прихід, школа, училище.

Історична доба, що розглядається, в Запорізькому краї, як і в усій Російській імперії, характеризується наростаючими змінами в економічному, соціальному, а також культурному відношенні. Великого значення набув розвиток освіти. Адже тільки при наявності освічених людей можна зміцнити національну самосвідомість, а також сформувати та консолідувати націю.

Її сьогоденний стан пов'язаний з минулим та ґрунтується на критичному використанні історичного досвіду, що засвідчує актуальність проблеми вивчення еволюції змісту і форми освіти.

Особливості розвитку освіти досліджували такі історики, як А.І. Карагодін [1], Ю.В. Іващенко [2] тощо.

Зокрема, А.І. Карагодін є автором збірника документів з історії Запорізького краю (1770-1917 рр.), в якому містяться як архівні, вперше введені в науковий вжиток джерела, так і дореволюційні публікації, в яких зібрана інформація щодо культури, демографічних процесів краю, а також освіти (накази, постанови, статистичні дані, що розкривають особливості розвитку освітніх процесів нашого краю). У дослідженнях Ю.В. Іващенко розкрито роль у розвитку освіти на Півдні України визначних діячів педагогічної справи, зокрема М. Корфа та М. Пирогова.

Мета нашого дослідження полягає в науковому осмисленні та відтворенні напрямків і тенденцій розвитку освіти Запорізького краю, аналізі загальних статей уставу навчальних закладів Російської імперії та їх впливу на специфіку освіти в Олександрівському повіті. Зокрема, в статті проаналізовано залежність розвитку освіти в Запорізькому краї від наказів та постанов Російської імперії; відтворено поступовий розвиток освіти в Олександрівському повіті відповідно до потреб, викликаних часом, а також з'ясовано вплив історичних діячів на розвиток навчального процесу краю.

Уже наприкінці XVIII ст. заможні класи українського суспільства, а саме поміщики (в Запорізькому краї це здебільшого колишня запорізька старшина) збагнули важливість здобуття освіти своїми нащадками. Хлопців намагалися відправити до пансіонів та гімназій, при нагоді запрошували іноземців, за нестачі коштів до дячків, які навчали грамоти та основних правил арифметики. Для дівчат вважали достатнім навчитися читати і писати. У нового покоління освіта не була в пошані. Її вважали потрібною лише для німців та попівських дітей, але за звичкою продовжували відправляти дітей на навчання до Катеринослава, Харкова, Москви.

За таких обставин ініціатива створення освітніх установ у краї належала державі. 1770 р. в Олександрівській фортеці відкрилася батальйонна школа, де навчалися солдатські діти віком від 7 до 15 років. Для школярів було відведено спеціальне приміщення. Нагляд та контроль знань учнів, що навчалися за спеціальною програмою, а саме: вивчали порядок військової служби, військові устави, грамоту, арифметику, навчалися барабанному бою та грі на флейті – був покладений на коменданта фортеці. Одночасно в школі навчалось 15-20 дітей. Школа проіснувала до початку XIX ст. [3].

5 листопада 1804 р. був проголошений устав навчальних закладів, серед статей якого були й ті, що відносилися до Олександрівського повіту. Так, стаття 83-я повідомляла, що в кожному губернському та повітовому місті повинно бути хоча б одне повітове училище. Нагляд за ним повинен нести смотритель, що перебуває в дев'ятому класі, якщо не має вищого чина. Статтею 119-ою була затверджена необхідність мати церковному приході кожного повітового міста хоча б одне приходське училище. Таке училище ввірялося приходському священику та одному з найпочесніших мешканців міста. Необхідність цього нововведення роз'яснювалася в 119-й статті цього ж уставу. Переслідувалися дві мети – підготовка юнацтва для повітових училищ, якщо батьки забажають подальшого навчання дітей, та надання сільським дітям необхідних знань для деякого підвищення їх моральності, позбавлення їх забобонів, які заважають не тільки праці, але й суперечать вірі. Наступною, 120-ою статтею, закріплювалися предмети, яких навчали в училищах: співи, письмо, перші дії арифметики, головні засади Закону Божого, читання з поясненням книги з сільського домоводства [3, с.383]. Для викладання цих предметів мав бути хоча б один учитель. Взагалі училища мали бути розташовані поблизу церков, посеред міста чи селища та утримуватися за кошти прихожан, що регламентувалося відповідно 165-ою та 162-ою статтями [3, с.384]. Отже, саме після цих розпоряджень Російської імперії в Запорізькому краї починають відкриватися і працювати перші училища.

12 березня 1808 р. в Олександрівську було відкрите повітове училище, при якому незабаром почало діяти приходське училище як підготовчий клас для вступу до повітового училища [2]. 1823 р. в Олександрівську було два повітові училища. У середині XIX ст. додався ще й пансіон благородних дівичь. На цей час у цих трьох навчальних закладах навчалось 113 дітей [2]. У 40-х роках XIX ст., чи не вперше в Російській імперії, поміщик Олександрівського повіту Д.Т. Гнедін відкрив у своєму маєтку народну школу для кріпаків.

Середина XIX ст. позначена в російській історії глибокою кризою суспільства. Мир, яким закінчилася Кримська війна 1853-1856 рр., поглибила кризу. В країні був надзвичайно збуджений суспільний настрій Цілком природно, що в цей час представники різних суспільних верств звертаються до питань виховання і освіти підростаючого покоління. Пожвавлення освітнього руху на Півдні України в ці роки пов'язане з діяльністю класика оригінальної педагогіки М.І. Пирогова. Його суспільно-педагогічні позиції найбільш яскраво виявились у боротьбі за безстанову школу. Будучи прибічником загальної освіти, він поступово добивається розширення прийому в привілейовані навчальні заклади, що руйнувало станові рамки шкільної системи [2, с.127].

У другій половині XIX ст. Запорізький край стає осередком розвитку освіти, поширення педагогічних технологій та підготовки педагогічних кадрів. Це стало результатом земської реформи, адже земствам було доручено опікування освітою. Земства розуміли, що розвиток освіти є запорукою подальшого розвитку суспільства.

Перша перевірка показала, що в краї не вистачало вчителів, вони були погано підготовлені. Одним із перших кроків стало проведення вчительських з'їздів для того, щоб учителі могли покращити підготовку, поділитися досвідом. 1867 р. перший такий з'їзд було проведено в Гуляйполі. Ініціатором цих з'їздів став Микола Олександрович Корф, активний земський діяч. У них брали участь учителі з усієї імперії.

1882 р., повернувшись із-за кордону, Корф починає облаштовувати в краї недільні школи. Земства витрачали досить великі суми на будівництво і утримання шкіл. Викладали Закон Божий, читання, письмо,

арифметику. Разом з земськими у краї існували одно- і двокласні початкові школи, вищі початкові училища, з 80-х років – церковно-приходські школи. Свої власні школи та центральні училища були у молочанських німецьких колоніях (з 1866 р. введено вивчення російської мови). Свої школи створювали болгари, у 1875 р. навіть відкрили для підготовки вчителів болгарське Преславське училище у Бердянському повіті.

З часом розвиток економіки вимагав підготовки професійних кадрів, для чого були потрібні спеціальні навчальні заклади. Створення в нашому краї ремісницького училища було пов'язане з прізвисьмом Дмитра Титовича Гнедіна. Він заклав свій маєток у с. Олександрівці і вніс 35000 крб. на будівництво училища, розроблялися навчальні програми та статут [3]. У 1883 р. воно було відкрито під назвою "Товариство покращення народної праці". Приймали бажаючих з 14 років, що закінчили народну школу. Навчалися 4 роки: 2 – у класах (мова, фізика, арифметика, механіка, народне господарство); 2 – у майстернях (готували ковалів, слюсарів, теслярів і т. д.).

На другу половину XIX ст. припадає початок освітньої та народознавчої діяльності Я.П. Новицького. З 1868 р. він учителював у Вознесенській школі, почав збирати легенди, перекази, розповіді. Налагодив стосунки з М. Драгомановим, його праці виходили у збірках останнього. Пізніше Я.П. Новицький був звинувачений в українофільстві, на деякий час йому заборонили викладати. 1880 р. він повернувся до вчителювання в Олександрівському повіті та був обраний попечителем шкіль. Продовжив вивчати історію Запорізького краю, багато подорожує. У 80-ті роки до подорожей Я.П. Новицького приєднався Д.І. Яворницький. Давня історія краю починає цікавити археологів (Забелін, Самоквасов, Уваров).

З використанням історіографічних праць та публікацій було відтворено процес розвитку освіти в Запорізькому краї кінця XVIII-XIX ст. Встановлено провідні тенденції розвитку, напрями навчальної роботи в повіті, а саме залежність розвитку освіти від історичних потреб, таких як впровадження земств та економічного розвитку, що сприяло початку підготовки професійних кадрів. З'ясовано персональний внесок видатних діячів історичної науки, без яких було б неможливим відносно швидке створення системи освіти в Олександрівському повіті.

Джерела та література

1. Карагодин А.И. История Запорожского края: 1770-1917 (документы и материалы). – Запорожье, 2002.
2. Іващенко Ю.В. М.І. Пирогов та освітній рух на Півдні України XIX ст. Збірник наукових праць. – Запоріжжя, 2001.
3. Запоріжжя в історії та культурі: матеріали республіканської наукової конференції. – Запоріжжя, 1991.
4. Корф Н.А. Отчёт члена Александровского уездного училищного совета за 1869-1870 учебный год. – Екатеринбург, 1870.

Бондарчук О. А. Развитие образования в Запорожском крае (конец XVIII – XIX века)

Эта статья представляет собой ретроспективный обзор и анализ в развитии образования в Запорожском крае в зависимости от исторических катализаторов. В работе дается характеристика большого вклада в становление образования выдающихся людей периода конца XVIII-XIX ст. Проанализированы общие статьи Устава учебных заведений Российской империи и их влияние на специфику образования в Александровском уезде.

Ключевые слова: гимназия, грамота, губерния, земство, наука, образование, пансионат, реформы, школа, церковный приход, уезд, устав, училище.

Bondarchuk O. A. The development of education in Zaporozhye region (the end of XVIII – XIX centuries)

The article deals with retrospective survey and analysis of the development of education in Zaporozhye region, depending on historical catalysts. Great contribution of the formation education development of the prominent people during the XVIII-XIX centuries is described. General articles of the charter of educational institutions of the Russian Empire and their impact on the specific character of education in the Alexandrovsk District are analyzed.

Key words: gymnasium, deed, province, zemstvo, learning, education, holiday hotel, reforms, school, congregation parish, district, charter, technical-and-vocational school.

УДК 94(151.24):008(477.6)

С. О. Телюпа

ЗНАЧЕННЯ ЯВИЩА ЧУМАЦТВА У КУЛЬТУРНОМУ ПРОЦЕСІ ПІВДЕННОЇ УКРАЇНИ

У статті проаналізовано внесок чумацтва в розвитку культури регіону на основі аналізу спогадів і наукової літератури, топографічних і географічних описів Південної України, статистичних свідочств і повідомлень генерал-губернаторів. Доведено виняткове значення чумацтва як передавача культурного спадку епохи козаків.

Ключові слова: чумацтво, Південна Україна, культурний спадок.

На сьогоднішній день з одного боку досить популярним, а з іншої досить проблемним залишається питання про процес формування української культури, елементи, що були привнесені з інших культур, залежності від культур сусідніх держав та багато інших. Одним з таких малодосліджених питань постає проблема дослідження процесу передачі культурної спадщини в різні періоди розвитку регіону Південної